

Махорін Г.Л.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНЕ ЯВИЩЕ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

В період розвитку ринкових відносин в Україні, що супроводжуються закономірним соціально-майновим розшаруванням населення, пауперизацією певної його частини, актуальним є вивчення історичного досвіду надання благодійної допомоги малозабезпеченим верствам.

Охопити благодійною допомогою широкі верстви нужденного населення могли філантропічні товариства, які відкривали відповідні установи та заклади, займалися збором коштів, пожертвувань на добродійну діяльність.

Нерідко особа, яка була членом певного добродійного об'єднання, не обмежувалася тільки сплатою членських внесків та участю у заходах, які організовувало дане товариство. А виступала, будучи номінально членом філантропічного об'єднання, одноосібним ініціатором та здійснювачем благородних рішень. Так, почесний член Рівненського товариства допомоги нужденним ученицям Рівненської жіночої гімназії князь Станіслав Любомирський передав ділянку землі під садибу гімназії, а генерал-майор Павло Масалов посприям швидкому відкриттю цієї гімназії, барон Федір Штейнгель фінансово підтримав становлення даного навчального закладу [1,3].

Турбота про дітей, особливо з нужденних верств, була одним з найголовніших напрямків діяльності як благодійних товариств, так і окремих осіб, які спрямовували свою допомогу або через посередництво філантропічної організації, або напряму певній установі – училищу, гімназії, богадільні, лікарні.

Для прикладу, дійсний статський радник Михайло Григоревський пожертвував Волинському, у місті Житомирі, товариству виховання і захисту дітей триста карбованців, побажавши, щоб на ці гроші була прибудована одна кімната до будинку притулку імені А.Д. Виноградової [2]. А поміщик села Замлич Володимир-Волинського повіту дворянин Фома Сумовський 1911 року вирішив улаштувати у трьох своїх фільварках (Замличі, Вікторові, Дорогиничах), де знаходилося близько 80 робітників з їх родинами, притулок для дітей без різниці їхнього віросповідання [3,арк.81]. Поміщик Павло Гутівський у своєму маєтку Радовичі Володимир-Волинського повіту

в 1911 році також відкрив дитячий притулок, який утримувався на його ж кошти [4,арк.34].

А повітовий справник Острозького повіту Іов Голоскевич надіслав у місцеве повітове відділення училищної ради 110 іграшкових солдатських рушниць, які виготовлені за його гроші, для розподілення по школах повіту [5].

Абсолютно в кожному номері місцевої преси повідомлялося про благодійні пожертвування окремих громадян, добродійні заходи філантропічних товариств. Як приклад подавалася інформація про благодійництво в інших країнах. Так, «Волынские губернские ведомости» за 15 січня 1875 року писали про відомого американського філантропа Е. Корнеля, котрий «обессмертил своє ім'я жертвуваннями.

В 1864 г. он устроил первую телеграфную линию в Соединенных Штатах между Балтимором и Вашингтоном, затем между Филадельфией и Нью-Йорком. Он учредил за свой собственный счет университет в городе Итака (в штате Нью-Йорк). Вся сумма пожертвованной на различные благотворительные и ученые учреждения простирается свыше 10 миллионов долларов» [6]. Безумовно, такі публікації сприяли активізації благодійної діяльності як різних організацій, товариств, так і індивідуальних осіб.

У згадуваній вище газеті «Волынские губернские ведомости» була постійна рубрика «Хроника благотворительности». У номері № 43 за 1874 рік повідомлялося про пожертвування на придбання будинку для Житомирської жіночої гімназії купцями Епштейном і Кушером, учителем Маліновським, директором Київської учительської семінарії Посядою, чиновником Овсяницьким, священиками Гаповичем і Добржанським.

В січні 1900 року корнет 19-го драгунського Кінбурнського полка Г. Мятлев пожертвував Ковельському двокласному міському училищу триста карбованців на навчальні потреби. На ці гроші були закуплені 450 книг і навчальних посібників. А в березні цього ж 1900 року Г. Мятлев подарував також цьому училищу музичні інструменти і необхідне приладдя до них на суму 1774 карбованців. Ці музичні інструменти були виготовлені на його особисте замовлення у майстернях Ціммермана міста Санки-Петербурга. Завдяки цьому подарункові в училищі було введено навчання музиці учнів старших класів. Окрім того, Г. Мятлев пожертвував на придбання одягу і взуття для учнів Ковельського училища 900 карбованців, а також на влаштування ялинки [7,арк.2].

Об'єктом турботи були і сироти, які виховувалися в сирітських будинках. Про них піклувалися переважно благодійні товариства, збираючи добровільні пожертви і членські внески, влаштовуючи різні платні заходи, прибуток з яких спрямовувався на утримання сиріт. А деякі заможні особи напряду надавали допомогу цій категорії дітей. Для прикладу, київський 1-ої гільдії купець Моїсей Кушер пожертвував двісті карбованців сріблом Житомирському сирітському будинку для організації навчання його вихованців різним ремеслам [8].

По прикладу того, що існували благодійні товариства за національною ознакою, певною мірою така диференціація властива також індивідуальному добродійництву. Більшість таких осіб часто діяли через товариство, попечительську раду закладу. Для прикладу, у 1908 році на адресу попечительської ради Житомирського єврейського жіночого професійного товариства поступили пожертвування від Іона і Тев'є Боярських (по 40 карбованців), Б. Глазберг (25 карбованців), Я. Роздольських (25 карбованців), Фільцера (10 карбованців), Г. Протасова (12 карбованців) [9,18].

Важливе значення у досліджуваній нами період мало покращення охорони здоров'я. Тодішній його рівень та існуюча кількість лікувальних закладів не могли забезпечити медичну допомогу значній частині населення, тому компенсувати певною мірою цей дефіцит намагалися благодійні товариства і окремі громадяни. Безумовно, найгострішою проблемою була висока дитяча смертність, багато дітей мали ослаблене здоров'я. Тому з ініціативи дружини волинського губернатора Єлизавети Трепової було вирішено влаштувати на околиці Житомира літній санаторій. Місцева землевласниця Анастасія Нірод пожертвувала для цього частину своєї землі. А місцеві житомирські лікарі запропонували безоплатно свої медичні послуги. Мешканці Житомира в міру своїх можливостей намагалися підтримати це благородне починання. Пані Кронштейн пожертвувала посуд, С. Міхновський – коня з підводою, С. Уваров – 4 корови [10,8].

В 1906 році М. Гінсбург надав безоплатно свій маєток і будівлі у містечку Радзивиліві для влаштування лікарні на 60 ліжок. Вартість пожертвованих будівель з маєтком була оцінена в 100 тисяч карбованців. Окрім того, цей благодійник оплатив придбання усього лікарського обладнання на суму в 30 тисяч карбованців. В 1908 році князь Д. Голіцин і брати Писареви пожертвували свої землі у містечках Колки і Рожище відповідно для відкриття лікарень. В 1909

році барон Ф. Штейнгель пожертвував садибу і будівлі для влаштування у Городку Рівненського повіту лікарні. Цього ж року купець 1-ої гільдії Г. Гладинюк подарував ділянку землі площею майже дві десятини для збільшення садиби Базалійської лікарні, будівлю і землю під яку він пожертвував у попередні роки. Також у 1909 році графиня Міончинська-Висоцька пожертвувала ділянку землі у містечку Купель Старокостянтинівського повіту для будівництва земської лікарні.

В 1910 році князь В. Волконський пожертвував 53 тисячі карбованців готівкою і 165 тисяч карбованців цінними паперами на будівництво і подальше утримання очної лікарні у Житомирі. В 1911 році він же пожертвував 7200 карбованців на компенсацію вартості ділянки землі, яка належала земству, відведену під садибу очної лікарні. Сестра князя В. Волконського графиня Н. Толстая пожертвувала на спорудження при цій же лікарні церкви св. Пантелеймона.

Г. Кумбарі пожертвував автоклав, багато цінного посуду і апарати для бактеріологічного кабінету Житомирської губернської лікарні на суму близько 300 карбованців

Слід відзначити, що власники цукро заводів при своїх підприємствах влаштовували лікарні, у яких надавалася безоплатна медична допомога робітникам і членам їхніх сімей. Зокрема, при Клембовицькому цукро заводі князя Р. Сангушка в Заславському повіті (заснована лікарня ще в 1861 році), при цукроварнях Миколи і Федора Терещенків в Андрушівці (з 1873 року) і Червоному (з 1871 року).

Кількість робітників, які обслуговувалися в заводських лікарнях, постійно зростала. Це можна простежувати на прикладі лікарні і амбулаторії Червонського цукрового заводу. Якщо в 1887 – 1889 роках середньомісячна кількість хворих, які отримували медичну допомогу в лікарні, становила 35 чоловік, то у 1896 році – 650, а в 1912 році – 825.

У цих медичних закладах лікувалися не лише ті, хто працював на заводі, а і люди, які жили поблизу нього. Як приклад можна навести наступні місячні статистичні дані про кількість хворих у Червонській заводській лікарні. Це було характерне явище і для інших заводських лікарень. Так, у 1887 році до лікарень Коровенецького цукрового заводу по медичну допомогу звернулося непрацюючих на даному заводі за березень – 168 чоловік, за червень – 130, за серпень – 206, за вересень – 213 чоловік.

Безкоштовні лікарні виникали при кожному заводі, і на їх утримання Терещенки виділяли значні кошти. Так, лише в Андрушів-

ському маєтку господар витратив на спорудження приміщень для суспільних потреб 47 тисяч карбованців.

Графиня Т.Потоцька у своєму маєтку, в селі Антоніні Заславського повіту, відкрила економічний шпиталь, де також лікували безоплатно. Поміщиця Н. Оржевська заснувала на свої кошти у Новій Чорторії безплатну амбулаторну лікарню. Хворі тут щоденно одержували безплатно не тільки ліки, але й вино, чай, суп, бульйон. Н. Оржевська, як жінка-лікар, сама їздила по хворим і безплатно їх лікувала, а у випадку, коли хворий помирає, навіть оплачувала поховання [11].

Одним із видів індивідуального благодійництва медичного напрямку була безоплатна праця лікарів. Для прикладу, медичну допомогу надавали у сирітських будинках і притулках, у навчальних закладах. Прикметним прикладом є вчинок графа Ігнатія Мошинського, який 1860 року заповів 300 карбованців, покладені в банк під 4% річних Житомирській богадільні [12,арк.64]. Так само вчинив і дворянин Антон Ольшинський, заповівши 950 карбованців Волинському приказу громадської опіки, у віданні якого знаходилися сирітські будинки, богадільні [13,арк.8].

А вдова майора Ідалія Павловська заповіла в 1907 році Житомирському благодійному товариству будинок із землею в самому місті і 1600 карбованців з наказом, щоб у цьому будинку і на ці гроші був заснований і утримувався притулок для нужденних та інвалідів, і щоб попечителем цього притулку був архієпископ Волинський і Житомирський Антоній [14,арк.272].

Помітно активізувалося благодійництво у періоди, коли певна частина населення потерпала від стихійного лиха, голоду, війни. Для прикладу, у 1873 – 1874 роках внаслідок неврожаю значна кількість населення Самарської губернії потерпала від голоду, і у Волинській губернії на це дуже співчутливо відреагували. При редакції газети “Волинские губернские ведомости” було відкрито прийом пожертвувань від громадян. У січні 1874 року поступили пожертвування, зокрема, від директора житомирського театру Добровольського (50 карбованців), управляючого андрушівським цукровим заводом Ерліха (170 карбованців) та багато інших незначних за величиною пожертвувань [15].

У роки Російсько-Японської війни Олександр Терещенко на свої кошти влаштував у Житомирі притулок для поранених офіцерів. А в 1914 році, с початком Першої світової війни, у Житомирі на кошти барона І. Шодуара було відкрито шпиталь для поранених солдат.

Отже, благодійна діяльність об'єднувала людей, гармонізувала суспільні відносини, пом'якшувала соціальні суперечності. Індивідуальна добродійність окремих осіб була позитивним прикладом для інших; сприяла формуванню у суспільстві милосердя та взаємодопомоги, особливо у важку годину. Історичний досвід філантропічної діяльності потребує популяризації і в наш час.

Джерела та література

1. Отчет правления общества вспомоществования нуждающимся учащимся Ровенской женской гимназии за 1902 г.
2. Жизнь Вольни. – 1911. – 6 января.
3. Центральний державний історичний архів України м. Київ (далі - ЦДІАУ м. Київ). – Фонд 329. – Опис 1. – Справа 65.
4. ЦДІАУ м. Київ – Фонд 329. – Опис 1. – Справа 67.
5. Жизнь Вольни. – 1911. – 9 января.
6. Вольнские губернские ведомости. – 1875. – 15 січня.
7. ЦДІАУ м. Київ – Фонд 707. – Опис 227. – Справа 61.
8. Вольнские губернские ведомости. – 1874. – № 36. – 22 мая.
9. Отчет Житомирского еврейского училища с ремесленным отделением за 1908 г. – Житомир, 1909.
10. Краткий отчет об устройстве и первом годе деятельности Житомирской детской санатории имени ея Императорского Высочества великой княжны Ольги Николаевны. – Житомир, 1898.
11. Жизнь Вольни. – 1910. – 19 декабря.
12. Державний архів Житомирської області (далі – ДАЖО). – Фонд 160. – Опис 1. – Справа 558.
13. ДАЖО. – Фонд 160. – Опис 1 доповнений. – Справа 13.
14. ЦДІАУ м. Київ – Фонд 442. – Опис 642. – Справа 48.
15. Вольнские губернские ведомости. – 1874. – № 10. – 6 февраля.